

De Vlaamse bosreservaten in Europees en historisch perspectief

Een zeer dikke, holle eik die is afgebroken in de winter van 2003, in bosreservaat Pruikenmakers (Meerdalwoud). © Luc De Keersmaeker

In dit themanummer van de Bosrevue maken we kennis met de Vlaamse bosreservaten. Ze vormen een naar Europese normen indrukwekkend netwerk van kleinere en grotere bossen of boscompartimenten waar ecologische processen en wetenschappelijk onderzoek centraal staan. Om het fenomeen bosreservaten in zijn historische context te plaatsen en zo in al zijn dimensies te begrijpen, is het Zoniënwoud een uitermate geschikt model.

Toen het West-Europese woud na de vroegmiddeleeuwse ontginningen in de marginaliteit van de agrarische samenleving kwam te staan, ging de adel de laatste oerwoudresten onder haar bescherming plaatsen ten behoeve van jacht en grondstofreserve. De foreesten werden een vrijhaven voor de elders vervolgde wilde beesten maar ook voor vrijbuiters en kluizenaars (Hadewijch, de priorij van Groenendaal in Zoniën). Maar toen hout de brandstof van de industriële revolutie werd, kreeg ook het Zoniënwoud zijn intensivering van het beheer. Dit spanningsveld tussen natuurbos en productiebos werd verpersoonlijkt door de symbolisch geworden strijd tussen de traditie van de Brabantse woudmeester de l'Escaille en de vooruitgang van de Oostenrijkse tuinarchitect Zinner. Zinner kreeg zijn zin. Het Zoniënwoud werd voor 85% gelijkjarig beukenhooghout en enkele decennia later werd de laatste wolf gedood. Terwijl de plantagebossen furore maakten in Europa, kwam onder impuls van de Franse romanticus Jean-Jacques Rousseau de oppositie, een gezelschap van edelen, kunstenaars en nostalgici, stilaan op gang. In deze context zijn de oprichting van bosreservaten zoals Hasbrucher Urwald in Duitsland of Dobroc in Slovaakse, alsook de vestiging van de kunstenaarskolonie van Barbizon in het domeinbos van Fontainebleau te situeren. Zoniën was hierin een laatbloeier met de oprichting

PROF. DR. IR. BART MUYS, voorzitter VBV

van het Canton pittoresque rond 1920. Er werd een uniek beheersysteem ingesteld, waarbij ten behoeve van de kunstenaars en esthetici de meest kromme, takkige en grillige bomen als toekomstboom werden gereserveerd. Binnen de bosbouwwetenschap zelf werd de homogenisering van het bos pas vanaf het einde van de 19e eeuw gecontesteerd, vooral in Duitsland, met voorlopers zoals Gayer en de Dauerwaldbeweging. Pas na de tweede wereldoorlog ontstond een school van natuurbosonderzoekers onder impuls van de Oostenrijker Mayer. In vele landen werd gewerkt aan de oprichting van een bosreservaten netwerk met wetenschappelijke doeleinden: het vrijwaren van de natuurlijke bostypes van Europa en het bestuderen van de spontane processen van ecosysteemsuccesie. Soms werden daar nog doelstellingen aan toegevoegd zoals het continueren of herstellen van bijzondere beheersystemen en de eraan verbonden natuurwaarden, of het nietsdoen om te observeren in welke richting monoculturen of bestanden van exoten zonder menselijke tussenkomst zouden evolveren.

Het Vlaamse Bosdecreet van 1990 en het uitvoeringsbesluit voor de bosreservaten (1993) voorzien in al deze mogelijkheden van integrale en gerichte reservaten, zodat vanaf 1995 het reservaten netwerk in Vlaanderen eindelijk vorm kreeg. Maar in Zoniën had men daar niet op gewacht. De toenmalige houtvester Zwaenepoel schreef geschiedenis door al in 1982 de exploitatie in één van de oudste bestanden (daterend van 1770) van het Zoniënwoud stop te zetten. De stormen deden de rest. Vanaf 1987 begon een team onderzoekers van het Onderzoekscentrum voor Bosbouw te Gent de bosstructuur en bosdynamiek te beschrijven. Hun internationale publicaties over deze bijzondere plek met 800 m³ stamhout, waarvan meer dan 100 m³ staand en liggend dood hout en bomen tot 50 meter hoog, brachten het intussen officieel opgerichte bosreservaat Kersselaerspleyn in de Europese top 10. Interdisciplinair onderzoek heeft de unieke waarde van dit reservaat enkel bevestigd. De vogelrijkdom, het voorkomen tal van van oude bosplanten, van een uniek bodemleven, van uiterst zeldzame xylobionte (op hout levende) zwammen en insecten, om nog maar te zwijgen van de geomorfologische en archeologische waarde van het gebied, illustreren samen welke enorme patrimoniale waarde het Vlaams bosreservaten netwerk reeds heeft en toenemend zal ontwikkelen. De boodschap voor het beleid is dan ook dat bosreservaten een werk van lange adem zijn, waarbij beheer, bescherming en onderzoek hand in hand moeten gaan, maar wel leiden tot gegarandeerd succes. ■